

SVENSKA
FORNMINNESFÖRENINGENS
TIDSKRIFT.

TREDJE BANDET.

1:a häftet.

INNEHÅLL:

	Sid.
NILSSON, S., Spår efter feniciska kolonier i Skandinavien (med 18 fig. och 1 pl.).....	1.
Tillägg till denna afhandling (med 10 fig.).....	30.
STEPHENS, G., En svensk historisk run-brakteat (med 3 fig.)	47.
Svenska Fornminnesföreningens fjerde allmänna möte, i Göteborg den 14—17 Juni 1875 (fortsättes i nästa häfte)	65.
Svenska Fornminnesföreningens styrelse och ledamöter den 31 December 1875.....	1.

Spår efter feniciska kolonier i Skandinavien.

Af professor *Sven Nilsson*.

I förordet till 2:dra upplagan af *Nordens ur-innvånare, Brons-åldern*, af den 8:de Mars 1862, har jag yttrat min öfvertygelse att "de till (äldsta) bronsperioden hörande hos oss förekommande "fornsaker icke blott äro af feniciskt ursprung, utan äfven att "folk af denna stam, med fenicisk religion, från början sjelfva "fört dem hit." För denna min öfvertygelse anser jag mig hafva erhållit ännu flere bevis, hvilka jag här ärnar framlägga; men jag begär icke att andra forskare skola af samma fakta fatta samma öfvertygelse som jag. Tvärtom tillerkänner jag samma frihet åt andra, som jag förbehåller åt mig; och enär detta ämne synes mig vara af stor vikt för vår förhistoriska arkeologi, önskar jag att de forskare, som äro af olika mening med mig, ville framlägga skälen för sin öfvertygelse, så att ämnet må blifva från alla sidor undersökt och ett af alla godkändt resultat erhållas.

De första bevisen för min här ofvan yttrade öfvertygelse hade jag hämtat från undersökningen af Kiviksmonumentet i Skåne, och jag anser mig böra börja äfven den nya bevisningsserien med att utgå från samma monument, på det att läsaren må erhålla alla bevisen i en oafbruten följd.

Men innan jag ånyo framlägger en beskrifning öfver detta ytterst märkvärdiga forntida monument, bör jag erinra att genom vederbörandes okunnighet och liknöjdhet redan för mer än 70 år sedan de två främsta stenarne på begge sidor om ingången blifvit förstörda, så att man numera ej kan förevisa stenen n:o 1 med den kägelformiga figuren. Men man bör dock ej låta förvilla sig af den, genom tecknaren eller gravören, högst felaktiga figuren i Lagerbrings disputation, ty utom gravyren i *Geschichts-*

forscher, som jag begagnat, har jag sedermera af professor Anders Retzius' arfvingar fått som skänk en värdefull tafla öfver Kivikstrakten, på hvilken äfven finnes en teckning af stenen n:o 1 ritad efter originalet 1756 af konduktör Feldt. Denna figur af stenen har jag infört i 3:dje uppl. af Bronsåldern sid. 61, der läsaren tackes finna, att käglan är fullkomligt lik den af mig förut införda.

Den som någorlunda gjort sig bekant med hithörande förhållanden kan ej betvifla, att ifrågavarande figur här har samma betydelse som den kägelformiga stenen i alla de äldsta Baals och Astarte-templen, helst då alla de andra figurerna på samma monument dermed öfverensstämma. Således till hufvudsaken.

Kiviksmonumentet bestod af ett ofantligt stenrös af större och smärre kullerstenar, och då de öfre lagren af dessa efter hand bortplockades, fann man på bottnen af stenhögen en graf af vid pass 13 fots längd från söder åt norr och af 3 fots bredd, bestående af 4 på hvardera sidan och 1 för norra gafveln uppresta nästan fyrkantiga stenar af nära 4 fots höjd, 3 fots bredd och 8—9 tums tjocklek, satta med kanterna intill hvarandra. På den inåt vända sidan, som är mer eller mindre slät, ehuru ej släthuggen eller slipad, finnas en mängd ytligt inhuggna och ingnidna figurer, med hvilka ändamålet påtagligen varit att för efterverlden förtälja en märkvärdig tilldragelse, nemligen en strid och ett segertåg jemte derefter följande offring af krigsfångar, enligt dåvarande seder och bruk.

Vi framvisa här på hosstående tafla de på högra och venstra sidan om gången uppställda sidostenarna, som här föreställas liggende. Vi ingå genom södra ändan af ingången som här är öppen mellan stenraderna, och vi börja undersöka figurerna på venstra stenraden. Men vi finna snart, att vi gå i motsatt rigtning mot den som figurernas ställning antyder; vi se nemligen redan på 2:dra stenen en med hästar förespänd vagn, som af en man köres från norr åt söder, och att äfven det öfriga tåget går i samma rigtning och motsatt mot *vår*.

Vi finna således deraf, att vi måste börja läsningen af figurerna i en annan rigtning för att af dem få en sammanhängande mening; vi finna att vi måste, för att förstå denna i bilder skrifna berättelse, läsa den från höger till venster, likasom all annan fenicisk och hebreisk skrift, hvilket förhållande redan an-

tyder, att denna bildskrift är af fenicisk upprinnelse, hvarpå vi snart skola lemna flere bevis.

Således om vi vid ingången mellan stenraderna vända oss åt höger, se vi der på midten af första stenen en kägelformig figur, Baals symboliska bild, sådan han förekommer eller förekommit i alla gamla tempel för denna den feniciska gudens kult t. ex. i Paphos, Emesa, Malta, Gozzo &c. Denna Baalsbild är här omgifven af tvenne stridsyxor, påtagligen bronsyxor (jemf. Bronsåldern 2:dra uppl. pl. 3 fig. 34) och tvenne lansspetsar, hvilket visar att här varit fråga om en strid och seger, och att segraren egnat sina vapen åt Baal, de semitiska folkens stridsgud*). Att striden varit till sjös har man slutat deraf att under Baalsbilden är tecknad ett obemannadt fartyg och på nästa sten ett bemannadt, alldeles lika dem vi finna på hållristningarna. Men vid närmare kännedom om förhållandet finner man, att det folk, som här gjort teckningarna, allestädes brukade teckna fartyg, då de derjemte tecknade något annat. Med säkerhet kunna vi därför endast säga, att här varit fråga om en strid och en seger.

På de följande stenarna 3 och 4 ser man figurer i sicksack och det fyrekriga hjulet, hvilka af kännare, som besökt Orienten, räknas bland feniciska ornamenten**). Hästen, hvaraf på n:o 3 ses fyra figurer, var, såsom det snabbaste djur, helgad åt solen. Baal dyrkades äfven stundom som solgud.

Framkomna till slutstenen, vända vi oss åt venster. Den 5:te stenen visar oss inga märkbara figurer. På den 6:te se vi åter de två hjulen med fyra ekrar och öfver dem två halfmånformiga figurer med spiralförmiga streck. Dessa halfmånar kunna sannolikt, i öfverensstämmelse med alla föregående figurer, antyda en dyrkan af mångudinnan Astarte eller Baltis, den qvinliga Baal, hvartill äfven funnits spår i samma landskap.

Med denna 6:te stenen slutas de symboliska figurerna, och de historiska taga sin början på den 7:de.

Sedan vi på 1:sta stenen sett antydd en strid och en tack-samhetsgärd åt krigsguden för en vunnen seger, se vi här på 7:de stenen segervinnaren på sin triumfvagn dragen af hästar,

*) Ihr Stammgott Baal oder Herakles war kein Handelsgott, wozu die moderne Mythologie ihn gestempelt hat, sondern ein Kriegesgott, ein Feldherr. *Movers, Die Phoenizier* B. 2, sid. 32.

**) *Fr. Lenormant, La legende de Cadmus*, sid. 31.

framför hvilka går en man med lyftadt svärd och förer fångar med bakbundna händer; framför dessa, på 8:de stenen, musikanter som blåsa i krumböjda stridslurar, alldeles af samma form som de, hvilka vi ännu stundom träffa i torfmossarne i södra Skåne, och hvaraf en är afbildad i *Bronsåldern* 2:dra uppl., pl. 4 fig. 50. Framför musikanterna går en man, som i den lyftade handen håller ett rutformigt föremål*). Framför denna se vi figuren af en man med vid klädnad, tillbunden och förkortad medelst en gördel, och efter benens ställning synes tecknaren hafva velat framställa honom dansande, hvilket äfven kan antyda Orientens sed att fira sina segrar. Framom denna stå två män, som synas slå på något musikaliskt instrument, sannolikt ett *tympanon*. Men en olika tolkning af dessa figurer anser jag icke kunna inverka på tydningen af hufvudföremålen.

Kasta vi nu en blick på den nedersta raden af samma sten (n:o 8), så se vi åter krigsfångarna, med bakbundna händer, af svärdbärande män föras ut ur omstängda rum, sannolikt fångelser, som här föreställas under form af ett liggande omega Ω , för att offras öfver offerkärlet, som står midt på stenen och är omgifvet af samma 8 figurer, som vi sågo nederst på 7:de stenen, 4 på hvardera sidan och alla vända mot offerkärlet. Vi hafva ansett oss böra förklara dessa figurer vara offerprester, klädda i fotsida mantlar med hängande ärmar och med ett slags hufvudbonad, som bildar en spets fram öfver pannan.

Att de semitiska folken, likasom efter dem Kimbrerna, offrade krigsfångar åt sina gudar, veta vi af historien.

Sedan nu nästan alla figurerna i Kiviksmonumentet blifvit förklarade, anser jag mig åter böra fästa läsarens uppmärksamhet derpå, att de blifvit lästa från höger till venster och att de *måste* läsas i denna rigtning, om de skola förstås, och att äfven detta ej blott är ett bevis för deras feniciska ursprung, utan äfven att denna minnesvård blifvit bygd af ett feniciskt folk, som i denna trakt af Skåne varit samladt i ett större antal och der i kust-

*) *Holmberg, Hällristn.*, pl. 25 & 26, fig. 72, har tecknat en karl med ett dylikt föremål i den lyftade handen. Han menar, att det varit en liten sköld, men detta synes ej rätt sannolikt. Se dock *Holmb.* 16 & 17, fig. 46, der de verkligen synas betyda sköldar. Samma man se vi nederst på 7:de stenen, der han står med utsträckta armar framför en rad af åtta figurer, som vi skola visa vara prester.

trakten spridd från Kivik åtminstone till *Villfara-högen* (på gränsen mellan Wranarps och Wallby egor), ty i denna hög funnos på en sten uthuggna till en del samma figurer, som på stenarne i Kiviksgrafven (Brönsåld. sid. 130). Vi hafva på ett annat ställe anmärkt, att ett sådant monument som det vid Kivik ej kunnat åstadkommas utan en talrik folksamlings gemensamma verksamhet. Här synes således hafva funnits en talrik fenicisk koloni.

Nu torde en fråga framställas: om detta varit en enskild händelse, en tillfällighet eller om det feniciska folket ofta brukade utsända kolonier till främmande länder; och i fall de det gjorde, skulle man måhända vilja veta, af hvad anledning det skedde och på hvad sätt det tillgick? Derom har d:r *Movers* samlat de mesta och säkraste underrättelser; han har, af alla författare jag känner, grundligast utforskat fenicernas historia och i sitt klassiska verk *Die Phoenizier* har han fullständigt beskrifvit detta folks bruk, plägseder och handlingar.

I 2:dra bandets 2:dra del har han beskrifvit feniciska folkets kolonier och dessas historia. Sid. 4 yttrar han, att kolonier, i detta ords vidsträcktaste bemärkelse, hafva utgått i större mängd från Fenicien än från något annat land i den gamla världen. De kolonistäder som Tyrus anlagt voro enligt ett uttryck hos Curtius utspridda nästan öfver hela världen*). De voro af flere slag: politiska, merkantila, o. s. v. Enligt Eratosthenes, en af forntidens trovärdigaste författare, skall Tyrus hafva anlagt vid pass 300 städer vid västkusten af Afrika, och redan under höga ålderdomen med kolonier betäckt en stor del af Spanien. Orsakerna till dem var väl oftast *öfverbefolkning*.

På den smala kuststräckan, der detta folk hade sina största handelsstäder, samlades efter hand för vinnings skull en sådan mängd af menniskor från skilda håll, att oordningar lätt uppkommo, hvarigenom statsmakterna voro nödsakade att tid efter annan utsända som kolonister det öfverflödiga folket, som der var onyttigt och kunde blifva skadligt, men i kolonierna kunde blifva nyttigt för sig sjelfva och för moderlandet genom att odla jorden, drifva bergverk eller genom andra sysselsättningar, såsom att samla och till moderstaten sända åtskilliga för dess handel nyttiga alster.

*) Curtius, IV. 4. 20. Coloniae certe ejus pæne orbe toto diffusæ sunt.

Denna lott att blifva utsända som kolonister träffade merendels den hemlösa lösdrifvareklassen, som der hade ingenting att förlora men hoppades att under en främmande himmel få sin ställning förbättrad derigenom, att de mera fingo sin frihet och ej voro underkastade den allt förtryckande aristokratien der hemma. Begärliga efter företag och äfventyr, och vana att kringfara på hafvet, voro de ej särdeles kära i fäderneslandet. Af det semitiska folkets medfödda begär efter verksamhet och vinst har man också förklarat tillkomsten af det stora antalet feniciska kolonier som funnos.

För fenicernas handel voro deras kolonier bäst på öarna; därför hade de från äldsta tider sina koloni-anläggningar på alla mindre öar kring kontinenterna *). Sådant var förhållandet på öarna längs Greklands kust. Kolonier kunde aldrig anläggas utan vapenmakt, och infödingarnas underkufvande **). Kanaaniterna voro krigiska, och detta beröm tillkommer isynnerhet Tyrierna. De utsände sitt unga raska manskap med vapen i hand för att tillkämpa sig främmande mark för nya bostäder. Det gick icke an att utsända blott några få för att anlägga en koloni, ty att dessa inkräktningar ej kunde ske utan strider, kunna vi lätt inse. Också finna vi att de första, som hitkommit med bronsen och som sannolikt varit anförare för kolonier, voro väl beväpnade med svärd, dolkar, lansar, sköldar och andra vapen. Också torde de ej sällan hafva behöft använda dem. Stundom måste de försvara sig mot angrepp, hvilket, såsom vi sett, Kiviksmonumentet antyder. Stundom blefvo de om natten lömskt öfverfallna af infödingarna, såsom t. ex. vid Tygelsjö ***). Det gick således i forntiden till på samma sätt här mellan infödingarna och de invandrade asiaterna, som det nu tillgår i Amerika mellan infödingarna och de invandrade europeerna. Scenerna har endast ombytts på det sätt, att fordom var det Asien, som införde den första bildningen i Europa, sedan har det blifvit Europa, som infört den första bildning i Amerika.

Men det var ej blott i Tyrus som öfverbefolkningen tvingat styrelsen att utsända kolonister. Samma förhållande synes hafva varit på ön *Gades*, hvars invånare utgjorde en fenicisk koloni,

*) *Movers*, p. a. st. s. 26.

**) *Movers*, sid. 31 och 32.

***) *Stenåldern*, 2:dra uppl., sid. 173.

som kallade ön *Gardir*, den omgärdade. Denna ö, som länge utgjorde upplagsplatsen för fenicernas handel på Medelhafvet och vesterhafvet, var stundom så öfverbefolkad att, oaktadt hon ej höll mer än 20 stadier eller en half tysk mil i omkrets, var antalet af dess invånare större än i någon annan forntidens stad, med undantag af Rom*). Det kan ej betviflas, att äfven från denna feniciska ö kolonier måste af statsmyndigheten, för ordningens bibehållande, tidtals utsändas.

Vi hafva genom förut anförda fakta kommit till visshet derom, att fenicerna mer än något annat folkslag brukade utsända kolonier till främmande länder både i Afrika och i södra och vstra Europa. Likväl omtalas ingenstädes, att någon fenicisk koloni blifvit anlagd i ett så nordligt land som Skandinavien. Denna tystnad bevisar likväl icke att ej någon sådan blifvit här anlagd; ty vi hafva ju redan bevis på *en* sådan i östra delen af Skåne, och vi skola framdeles ådagalägga, att här funnits ett icke ringa antal i andra trakter af landet. Den sannolikaste anledningen till ifrågavarande tystnad skola vi här omnämna.

Strabo, som häruti sannolikt stödjer sig på äldre författares uppgifter, berättar att "i äldsta tiden voro fenicerna de enda som, för att idka byteshandel, seglade från Gades till Cassiterides (tenn-öarna, Britannien), *men dolde denna segling för alla andra*"**). Och Plinius öfverensstämmer i visst afseende härmed, då han säger, att *Midacritus* (skall vara misskrifning för *Melkarth*, Tyrus' skyddsgud) var den förste som förde tenn från ön Cassiterides. Denna uppgift likasom Strabos bevisar, att redan under den mest aflägsna forntid fanns beröring mellan Gades och britanniska kusten. Att Gades stod i liflig beröring med Sidon och Tyrus, kan icke betviflas, och det intygas också af *Movers*. Men *Strabo* vet dessutom berätta, att fenicerna redan före Homeri tid innehade de bästa delarna af Spanien och Afrika. Oaktadt allt detta, dolde de dock för alla till och med att de fingo tennet till sin brons från kusten af Britannien; de yppade för ingen, att de seglade så långt upp åt Norden. Nu kan det måhända ifrågasättas, om de stannade här eller fort-

*) *Movers*, 2 bandet 2 h., sid. 11.

**) *Strabo*, Casauboni edit. 1620. Lib. III, pag. 175. *Primis temporibus soli Phoenices a Gadibus eo (ad Cassiterides) negociatum iverunt, celantes alios istam navigationem.*

satte seglingen längre fram. För så raska sjömän, sökande äfventyr och vinst, skulle det hafva varit besynnerligt och emot deras vanliga handlingssätt, om de stannat vid Britanniens kust och ej fortsatt seglingen uppåt Nordsjön längs Europas vestkust, och om de det gjort skulle de otvifvelaktigt der träffa *bernsten*, som också för dem var en särdeles kostbar handelsvara och som der fanns i stor mängd vid kusten af Danmark *). Att de träffat denna kust torde man äfven kunna sluta deraf, att redan Homerus omtalar att feniciska köpmän förde omkring bland annat kram äfven smycken af guld prydda med bernsten (Odyss. XV, 416, 460). Äfven omtalas en halskedja af guld prydd med bernsten (Odyss. XVIII, 295). Jag vet väl att somliga författare mena att detta *electrum* ej var bernsten, men Herodotus berättar dock, att både tenn och bernsten kom till Grekerna, som vi strax skola se.

Likväl visste fenicerna så utmärkt väl att dölja både hvar de hemtade tennet till sin brons och bernstenen till sina smycken, att till och med den vidt kringresande Herodotus, som skref sina berättelser 450 år f. K., icke kunnat få underrättelse hvarifrån tennet och bernstenen kom till Grekland **), ja han hade ej oakadt all möda kunnat af ett ögonvittne få någon underrättelse om ett haf, som låge bortom Europa åt vester till — och det var dock just detta haf, som fenicerna så ständigt beseglade, men hvarifrån de sannolikt afhöllo alla andra. En förvånande förmåga att hemlighålla! Hade den sin grund i någon helig ed af en hvar, som fick deltaga i dessa expeditioner? Dock hade slutligen Herodotus fått veta att "så mycket är visst, att tennet "och bernstenen komma till oss (till Grekland) från de yttersta "landsändarna" (åt vester till); och detta är alldeles riktigt, emedan bernstenen först långt senare blef sänd från Preussens kust.

Jag ville erinra om fenicernas obegripligt stora förmåga att hålla sina företag hemliga, för att visa orsaken dertill, att histo-

*) *Werlauff*, *Bidrag till den nordiske Ravhandels Historie*. Också vet *Diodorus Siculus* berätta Lib. V, cap. 21—23, sedan han omtalat Britannien och der förekommande tenn, att midt emot Schytien ofvan om Gallien ligger en ö, *Basilia*, till hvilken bernsten i stor mängd uppkastas af vågorna. Denna ö har senare forskare bevisat vara *Wesseley* som ligger vid kusten af Schlesvig, och som lär betyda vexelön d. v. s. bytshandelsön.

**) *Herodotus* III, kap. 115.

rien ej nämner ett ord om feniciska kolonianläggningar här i Norden. Och dock veta vi nu, att de funnits temligen talrika och att deras anläggning tillgått på samma sätt som annorstädes: att de först sände ut ett eller annat handelsskepp för att inlåta sig i byteshandel med de infödda halfvildarne och derigenom speja, om der förefunnes sådana produkter, att det kunde anses lönande att der anlägga en koloni. Jemf. s. 22. Just af den anledning, att de af sina spejare fått underrättelse att här var tillgång till hvarjehanda för dem nyttiga produkter, *bernsten* ej blott vid Nordsjöns kust utan äfven vid Skånes Östersjökust (deraf namnet *Raflunda*), *foderverk* och annat, var det väl att de anlade kolonier härstädes.

Under ofvannämnda förhållanden inser en hvar att, då de så sorgfälligt dolde sin segling till Cassiterides, måste de ännu mer dölja sin segling längre upp åt Norden, och att således *om* feniciska kolonier blifvit *hit* uppsända, hafva vi icke kunnat få någon kännedom om dem på annan väg än genom de företag och inrättningar, efter hvilka kolonisterna sjelfva qvarlemnade spår i landet. Men sådana qvarlemnade spår efter semitiska kolonister finnas här icke just få i södra och mellersta Sverige och äro dels af religiös dels af profan natur. Till de förra räknas lokal-namn med Baal (eller Balder) och sådana finnas här åtskilliga: Balsberg, Balsby, Bals offersten, Baals redan nämnda symboliska bild käglan och Baals eller Baldersfesten, som firades ännu i min ungdom med dans kring upptända bål på höjderna midsommarsafton; och hit kan äfven räknas allmogens bruk att just samma afton insamla medicinal-växter såsom under solgudens fest varande kraftigast verkande. Till de senare eller de profana spåren efter de semitiska kolonisterna, räknar jag *hällristningarna*, som finnas i stor mängd gruppvis strödda öfver södra och mellersta Sverige.

Dessa hällristningars tillkomst har blifvit på olika sätt förklarad af skilda författare; somliga hafva ansett dem tillhöra stenåldern, andra jernåldern; hvad mig beträffar ansåg jag dem tillhöra vikingatiden, dertill föranledd af de ohyggliga orgier, som på dem aftecknas och som jag ansåg endast kunna förklaras genom råa vikingars sysslolösa lif, då de här i hemmet tillbringade vintrarna efter eller mellan plundringstågen om somrarna. Men jag borde hafva kunnat inse, att de ohyggliga scener som

der framställas icke passa för ett nordiskt klimat helst vintertiden, och dessutom hade jag bort kunna inse, att de fartyg som der afbildas äro af samma typ, som de hvilka förekomma på Kiviksmonumentet och Villfara-stenen, hvilka minnesmärken jag länge sedan räknat till bronsåldern, som är vida skild från vikingatiden.

Att alla våra hällristningar tillhöra denna ålder har sedan genom riksantikvariens Hildebrand blifvit påtagligt ådagalagdt. Af fabrikören v. Schmalensee i Norrköping hade han fått anvisning på hällristningar vid Ekensberg i Eneby socken, der jemte skeppsfigurer äfven förekommo figurer af vapen: svärd och sköldar, som fullkomligt likna samma slags vapen af brons och således bevisande, likasom stridsyxorna på Kiviksstenen, att de tillhöra bronsåldern. Sedan denna öfvertygelse blifvit allmän, att hällristningarna tillhöra bronsåldern, hvilken jag länge ansett vara af fenicisk upprinnelse, har jag börjat blifva uppmärksam på de der förekommande fartygsformerna, isynnerhet sedan professor Otto Torell fästat min uppmärksamhet derpå, att hällristningarnas skepp icke hafva den minsta likhet med *Svionernas skepp*, hos Tacitus. Detta gaf mig anledning att företaga närmare undersökning af dem för att omsider bestämma, till hvilket folk de hört. Men för att bestämma detta var det viktigt att först få afgjort, till hvilken tidsålder de höra, för att jemföra dem med skepp som tillhöra samma tidsålder hos andra folk.

Att de likasom alla hällristningsfigurer tillhöra bronsåldern hafva vi redan nämnt såsom allmänt antaget; vi böra därför söka bestämma, till hvilken tid bronsåldern här i Sverige anses hafva hört.

Enligt doktor Montelius' i flere afseenden förträffliga handbok i arkeologien: *Om lifvet i Sverige under hednatiden* (Stockholm 1873, sid. 28), började bronsåldern här i Norden för omkring 3000 år sedan, det vill säga kring 1000 år före början af vår tideräkning, och slutade ungefär vid Kristi födelse. Dessa tidsbestämmelser anser jag vara bäst att antaga, dock med den erinran att, då fråga är om så uråldriga tilldragelser, kan det ej noga bestämmas, om de skett ett eller annat århundrade förr eller senare. Som sannolikast torde man således kunna antaga att under det årtusende som närmast föregick Kristi födelse, eller kanhända ett eller annat århundrade under det föregående

årtusendet, har bronsfolket vistats och verkat i södra och mellersta delarna af Sverige, och att det således var under samma årtusende som hällristningarna gjordes och bland dem fartygsfigurerna, hvilka sannolikt upphörde att tillverkas ett eller annat århundrade f. Kr., då de kunna anses hafva lemnat plats åt den skeppsform, som Tacitus kallar *Svionernas skepp*.

Att hällristningarna för mycket lång tid sedan blifvit ihuggna, bevisas äfven af landets betydliga höjning sedan den tiden, så att der, hvarest då var sund mellan holmar, nu äro gräsrika eller odlade dalgångar. Jemf. B. E. Hildebrand, i *Antiquarisk tidskrift*, 2:dra delen, sid. 422.

Sedan det således blifvit bestämdt, att ifrågakvarande hällristningsfartyg i allmänhet tillhöra det årtusendet som närmast föregår Kr. f., har jag sökt skaffa mig underrättelse om formen af åtskilliga äldre folkslags fartyg under samma eller närstående tidsperioder.

Fig. 1.

Fig. 2.

Förut bör jag dock nämna, att jag tagit fullständig kännedom om hällristningsfartygens form för att kunna jemföra dem med andra fartygsformer. År 1844 genomreste jag Bohuslän för att bevista Skand. naturforsk. mötet i Kristiania, dit jag hade v. pastor Holmberg med mig. Vi besågo då en stor del hällristningar. Sedermera har jag tagit vidare kännedom om dem genom Holmbergs utgifna arbete: *Skandinaviens hällristningar* (Stockholm, 1848), och slutligen genom professor Brunius' *Försök till förklaringar öfver hällristningar* (Lund, 1868). Figurerna äro här mycket små, men i allmänhet bäst af alla.

Genom dessa anvisningar ansåg jag mig hafva tillräcklig kännedom om hällristningsfartygens allmänna form, för att kunna företaga jemförande undersökningar mellan dem och andra fartyg tillhörande skilda folkslag under samma tidsperiod.

Innan jag företager denna jemförelse, anser jag mig böra, för dem af mina läsare, som måhända ej varit i tillfälle att hafva sett något hällristningsskepp, här framställa ett par figurer öfver

sådana, hvilka kunna tjenasom typ för demalla (fig. 1, 2). Jag anser mig böra erinra att, då man vill jemföra fartyg med hvarandra, bör man icke fästa sig vid tillfälligheter, såsom om fartyget är mer eller mindre utsiradt, om det är försedt med åror eller besättning, eller har intetdera. Man bör endast fästa sig vid formen af stammen (bålen) och begge stäfvarne. På de här som typ framställda figurer är stammen temligen jemnbred, nästan rät, baktill konvex, med akterstäfven bågformigt uppstigande; framtill är stammen på snedden tvärt afskuren eller utringad med kölen framstående i en mer eller mindre spetsig vinkel, *rostrum*, som stundom, då stammen är starkt utringad, är långt och spetsigt.

Detta är den allmänna formen af våra hållristningsskepp, och med denna figur skola vi försöka att hos något forntida folk uppleta likadana skeppsformer, för att derefter bestämma, från hvilket folk hållristningarna härstamma.

Detta vårt sökande börja vi med Svionernas fartyg hos Tacitus i hans verk: *De moribus Germanorum* (kap. 44), der han beskriver dem på följande sätt: "Dernäst förekomma Svionernas" stater vid sjelfva världshafvet, hvilka utom betydande landsarméer, äfven hafva en stark sjömak. Skeppens byggnad är deruti egen, att *stammen är på båda ändarna lika*, och därför lika beqväma att lägga till med för att göra landstigning. Svionerna betjena sig icke af segel, fästa icke heller årorna i rad "på sidorna, utan liksom bruket är på några floder flyttas rodet "efter behof än hit än dit" *).

Vi finna således genast att *Svionernas* fartyg, enligt Tacitus, alls icke liknat hållristningsfartygen. De hade stammen på båda ändarna lika; hållristningsfartygen hafva *rostrum*.

Vi vända oss derefter till de så kallade vikingaskeppen. Ett af de äldsta af dem vi känna, anser jag vara det, som d:r Montelius meddelat i sin berömda Handbok, sid. 98, hvaraf vi här lemna en kopia i något mindre format (fig. 3).

*) Jag är ledsen att jag ej kunnat lemna en figur öfver den märkvärdiga båt som prof. Engelhardt afbildat i *Nydam mosefund* (Kjöbenhavn, 1865, Pl. 1), helst denna sannolikt är en af de äldsta s. k. Svionernas skepp.

Denna skeppsform, som utan tvifvel med rätta kallas *vikinga-skepp*, finnes enligt d:r Montelius å en runsten från Tjängvide på Gotland*). Jag torde få fästa läsarens uppmärksamhet på den påfallande formlikhet, som finnes mellan vårt nordiska skepp och det der bredvid stående från Khorsabad i Niniveh och så-
tedes både till rum och förmodligen äfven till tid mycket skilda. Likheten är påtaglig i lika stam, lika vertikalt uppstående höga stäfvar, som hos det nordiska sluta i spiraler; hos det assyriska slutas den ena i ett hästhufvud, den andra i en fiskstjert. Hos *drakskeppet* slutas den ena i ett drakhufvud, den andre i en

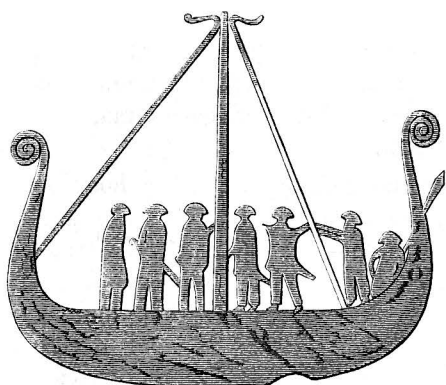

Fig. 3.

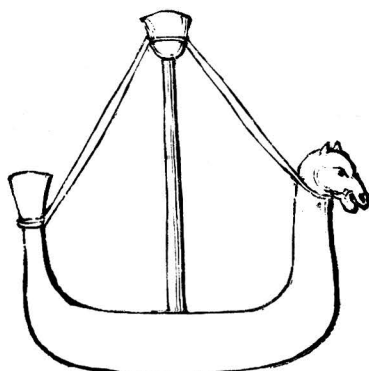

Fig. 4.

stjert. Begge hafva en enda mast, stående i midten och fästad med ett tåg framtill och ett baktill; begge synes hafva haft ett slags mastkorg. — Hvaraf kommer denna stora likhet? Är den tillfällig? Möjligtvis.

Hos ingen af dessa hafva vi funnit den minsta likhet med våra hållristningsfartyg. Vi måste således vidare söka deras ursprung.

Jag vill här efter Holmberg, *Hällristn.* pl. A & B, fig. 16, 17, meddela figurer af ett par skepp, inhuggna på stenar i öfre Sverige. Den förra (fig. 5) skall enligt Holmberg träffas på en runsten i golfvet till tornrummet i Gamla Upsala kyrka (Bautil

*) Till denna klass med stammen på begge ändar lika och med begge stäfvarna mycket höga och rakt uppstigande höra äfven de så kallade *drakskeppen*.

380). Den senare (fig. 6) är enligt Holmberg uthuggen på en sten, som fordom legat i Häggeby kyrka*), i Håbo härad, Uppland (Bautil n:o 344); men icke heller hos någon af dessa träffa vi minsta likhet med hällristningarnas fartyg.

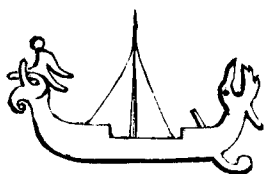

Fig. 5.

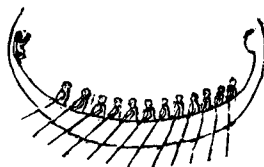

Fig. 6.

Vi vända oss nu till fartygsfigurerna på den så kallade Bayeux-tapeten, der originalen sägas hafva tillhört den flotta, hvarmed Wilhelm Eröfraren intog England; således tillhöra de det 11:te århundradet (fig. 7 och 8).

Fig. 7.

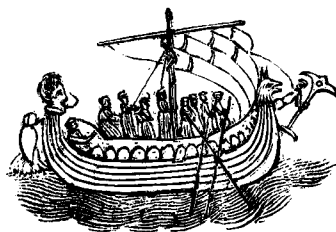

Fig. 8.

Alla dessa skeppsformer, hvilka vi i visst hänseende kunna räkna till dem, som Tacitus kallar Svionernas skepp, höra till en och samma grundform, oaktadt de under tidens lopp undergått stora förändringar, men denna grundform har ingenting gemensamt med grundformen hos hällristningarnas skepp.

*) Stenen blef för flere år sedan upptagen ur kyrkogolfvet och finnes nu i Statens Historiska Museum.

Äfven på den präktiga *Colonna Trajana* i Rom finnas skeppsbilder af en egen form, af hvilka jag också anser mig här böra framställa en teckning (fig. 9).

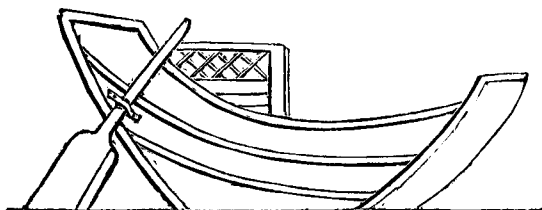

Fig. 9.

Denna kolonn af hvit marmor blef af senaten och romerska folket upprest till ära åt Trajanus för hans krig och segrar i Dacien. Den stora mängd figurer, som finnas i halfupphöjdt arbete gående i spiral kring det runda pelarskaftet, föreställa tilldragelser derstädes under kriget. Fartygen äro sådana som då begagnades på Donau och måhända äfven i Svarta hafvet.

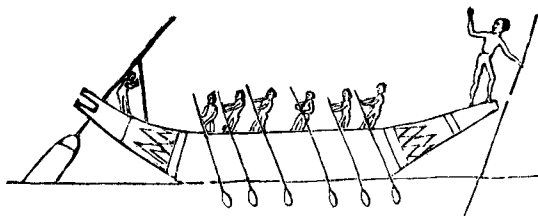

Fig. 10.

Också dessa höra till den afdelning, som hafva fören och aktern nästan lika, men mindre afrundadt uppåttigande än hos de föregående vikingaskeppen, och mindre raka än hos de följande Nilbåtarna, hafva de rodret fästadt med en sölja på sidan af aktern.

Äfven hos dessa fartyg söka vi förgäfvnes något spår till likhet med våra hållristningsskepp.

Vi vilja nu efterse, hurudana de egyptiska skeppen äro, af hvilka vi hafva tillfälle att jemföra ett stort antal ypperliga figurer i *Wilkinsons verk: Manners and customs of the ancient Egyptians*. Af dessa ha vi här (fig. 10) låtit afbilda den på sidan 196 förekommande figuren.

De egyptiska skeppen likna deri de föregående, att deras förstäf och akterstäf äro lika, men dessa stäfvar äro ej kullrigt uppstigande, utan medelst en rät linia uppgå de i spetsig vinkel från horizontallinien. Den klufna akterstäfven är försedd med spadlikt roder. Hufvudformen är således högst olik hållristningarnas skepp.

Beträffande de assyriska skeppen, sådana de funnits skulpterade på stenhällar å en af murarna i palatset Khorsabad (Niniveh *) så höra de äfven till den klass, som har förstäf och bakstäf lika; men de skiljas betydligt från de egyptiska derigenom, att begge stäfvarna äro nästan vertikalt uppstående, och

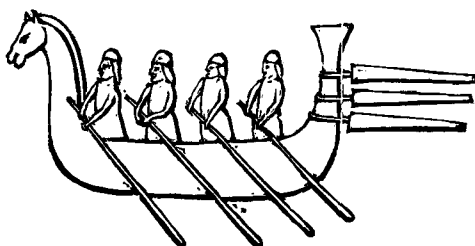

Fig. 11.

uppstiga till lika höjd och nästan blott med den skilnaden emellan dem, att framstäfven slutas i ett hästhufvud och akterstäfven i en fiskstjert **). Jag har sid. 13 anmärkt den likhet som råder mellan vårt vikingaskepp fig. 3 och det assyriska skeppet fig. 4. Det har på visst sätt ännu större likhet med våra drakskepp, derigenom att framstäfven slutas med ett djurhufvud (häst på det ena, drake på det andra) och akterstäfven slutas med en stjert af fisk på det ena, af drake på det andra.

Man har ifrågasatt huruvida dessa så kallade assyriska skepp verkligen voro assyriska eller tillhört ett annat vid hafvet bosatt folk, med hvilket assyrerna stodo i vänligt förhållande. Meningarna härom torde ännu vara delade.

*) *Bonomi, Niniveh and its palaces*, p. 147—148.

**) De tre aflånga figurer som stå horizontelt bakom bakstäfven, skola föreställa timmerstycken som flyta på vattnet. Att roddarne stå vända framåt är ett af de artistfel som vi ofta påträffa äfven bland hållristningsskeppen.

Om vi nu kasta en blick tillbaka på hvarje slag af dessa forntida skepp: vikingaskeppen, de normandiska, de daciska, de egyptiska och de assyriska, så finna vi att hos intetdera slaget finnes den ringaste likhet med skeppen på våra hällristningar. Men enär jag redan antog, att Kiviksmonumentet hörde till bronsåldern, och att detta och allt annat, som hos oss hörde till samma ålder, hade sitt ursprung från Fenicien, måste jag äfven antaga, att detta också var förhållandet med hällristningarna och de bland dem förekommande figurer af skepp. För att häruti än vidare stärka min öfvertygelse, vände jag mig till friherre August Wilhelm Stjernstedt i Stockholm, som enligt hvad jag visste eger en betydlig mynt- och medaljsamling och ett särdeles dyrbart numismatiskt bibliothek, och som äfven förr lemnat mig upplysningar vid mina arkeologiska undersökningar. På min anhöllan att skaffa mig ritning af ett eller annat feniciskt fartyg, svarade hr baronen genom att sända mig förträffliga teckningar, tagna af fyra feniciska mynt med figurer af fartyg, två från Tyrus och två från Sidon. Vid första ögonkastet var det lätt att finna, att dessa och hällristningsfartygen äro i allt väsentligt lika och höra till samma typ.

Af dessa teckningar af feniciska skepp sände jag ett exemplar af hvardera slaget till Köpenhamn för att der xylograferas i något större format, för mer tydlighets skull, och i samma afsigt har jag äfven låtit något förstora figurerna af de för ändamålet valda två hällristningsfartygen, och låtit dem tecknas, likasom de feniciska, endast med konturstreck. För att sätta läsaren i tillfälle att sjelf bedöma likheten, framställas här genom figuren 12 det ena af de feniciska fartygen från Tyrus tecknad efter *Pellerins Recueil de Medailles*, pl. LXXXIII sid. 232, och genom fig. 12 a tecknad efter *Holmbergs Skandinav. hällristningar*, pl. 25 & 26, fig. 71.

Fig. 13 är det ena af de feniciska fartygen från Sidon, tecknad efter *Pellerins Recueil*, 2:a delen, pl. LXXXII sid. 226, och fig. 13 a är tecknad efter *Holmbergs Skandinav. hällristningar*, pl. 18 & 19, fig. 51 (ned på sidan till venster*).

*) Denna figur, som hos Holmberg har fören åt höger, är här vänd med fören åt venster.

Det torde knappt behöfva erinras, att vid jämförelsen mellan dessa feniciska fartyg från Tyrus och Sidon och hällristningarnas fartyg från Bohuslän bör man icke (såsom redan blifvit erinradt sid. 12) hålla sig vid tillfälliga grannlåter på det ena eller andra. Dessutom har en hvar tvifvelsutänstrax funnit, att de feniciska äro längs sidan försedda med en tät rad af åror; hos de Bohuslänska finnas inga åror*), men deremot finnes på dem nästan alltid besättning af manskap. Dessa tillfälligheter böra äfven frånräknas, och då detta skett befinnas begge slagen i hvarje

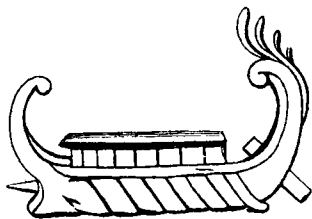

Fig. 12.

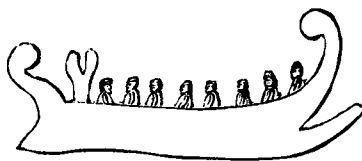

Fig. 12 a.

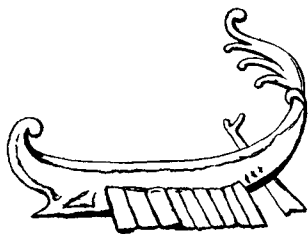

Fig. 13.

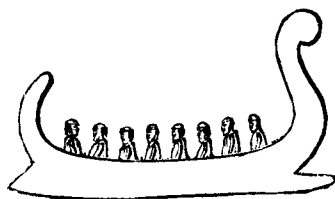

Fig. 13 a.

hufvudsak vara öfverensstämmande. Stammarne hos begge slagen äro nämligen räta, nästan jembreda med akterstäfven bågböjdt uppstigande till en mer eller mindre anseelig höjd; förstäfven är äfven uppstigande och i spetsen merendels inåt krumböjdt. Stammen framtill utringad eller snedt tvärskuren med kölen framstående i en kant eller spets (rostrum). Grundformen är således den, att dessa fartyg, sedda från sidan, äro baktill

*) Bland Holmbergs teckningar af bohuslänska hällristningsfartyg finnas åror antydda blott på två ställen, näml. pl. 37 & 38, fig. 126, och pl. 32, fig. 100.

bågformigt afrundade, framtill urgröpta med kölen mer eller mindre framstående i en kant eller spets.

När man nu vet, att fartygsfigurerna från Tyrus och Sidon hafva med fin grafstickel blifvit graverade på en slät och glatt metallyta, och att de från Bohuslän hafva med grofva verktyg blifvit mödosamt inhuggna på en skråflig gråstensyta, så torde väl den stora likhet som, detta oaktadt, mellan dem förefinnes, anses snart sagdt förvånande. Så förefaller det mig, men jag begär visst icke, att andra skola uppfatta dessa föremål på samma sätt som jag. Kanske de icke se annat deri än en obetydlig tillfällig likhet. Jag tillåter mig då erinra, att öfver allt på våra hållar, der skeppsfigurer förekomma, likna de till grundformen dessa feniciska från Tyrus och Sidon*). Sådana äro aftecknade i Bohuslän af Holmberg och Brunius m. fl., i Östergötland af B. E. Hildebrand, i Skåne (Jerrestad och Simbrislund) af N. G. Bruzelius.

Den skeppsfigur, som riksantikvarien Hildebrand låtit afteckna från en häll i Östergötland och införa i *Antiquarisk tidskrift för Sverige*, 2:dra delen, är särdeles väl tecknad, men ovanligt lång, dock finnas åtskilliga lika långdragna bland Holmbergs teckningar från Bohuslän, t. ex. pl. 39 & 40, fig. 140 (med fören åt venster; de två derunder stående smärre skeppsfigurerna hafva fören åt höger). Man bör ej förbise, att sidan af östgötaskeppet är prydd med ovanligt vackra dubbelspiraler (som jag framdeles kommer att omnämna), och att fören är vänd åt höger i samma rigtning, hvori det der ofvan tecknade djuret löper. Spiraler finnas äfven någon gång på Holmbergs hållristningar, men aldrig, så vidt jag vet, S-formiga dubbelspiraler.

Af samma feniciska typ äro äfven de skeppsfigurer, som träffas på bronsknifvar hos oss och i Danmark t. ex. hos Holmberg, pl. A. B., fig. 14, med fören åt handtaget; fig. 15 med fören vänd i motsatt rigtning. Hos Worsaae och Madsen äro äfven dylika skeppsfigurer tecknade på bronsknifvar.

I Tyskland hafva, så vidt jag vet, dylika skeppsfigurer ej blifvit funna mer än på *ett* ställe, nämligen i en torfmosse vid

*) Åtskilliga mycket felaktiga teckningar finnas dock, t. ex. *Holmb.*, pl. 37, 40, fig. 142, men man vet icke om felet är bildhuggarens eller tecknarens.

Wismar på 6 fots djup och aftecknade i *Lisch's Jahrbücher für Alterthumskunde* III, sid. 67. De voro graverade på ett bronsinstrument, som anses ha varit ett slags skeppslur eller språkrör. De äro väl utförda och lika den skeppsform som förekommer bland hällristningarna på många ställen, äfven på stenen n:o 2 i Kiviksmonumentet. På detta samma bronsinstrument finnas också åtskilliga andra figurer som förekomma på stenarna i Kiviksgrafven, t. ex. zickzackfiguren, hjulet med 4 ekrar och spiralen, hvarför man synes kunna antaga, att de tillhöra samma tid af bronsåldern, nämligen den äldre.

I Bernh. Grasers brochyr: *Die Gemmen des Königl. Museums zu Berlin, mit Darstellungen antiker Schiffe* (Berlin 1867) förekomma åtskilliga till här ifrågavarande fartygstyp hörande afbildningar. Förf. säger icke, hvilket folkslag hvarje fartyg tillhört, utan blott i hvad slags ädelsten det finnes graveradt, men han har den förtjensten att vid beskrifningen af hvarje fartyg riktigt säga, åt hvilket håll fören är vänd: "*Von links nach rechts fahrend*", eller tvärtom, så att om någon skulle tvifla på åt hvilket håll framstammen på ett hällristningsfartyg är vänd, hvilket ofta synes hafva inträffat, så kan d:r Graser upplysa honom derom.

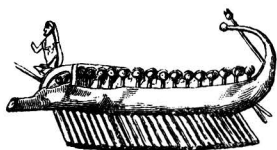

Fig. 14.

I förbigående vill jag nämna, att den på vårt fartyg sid. 18, fig. 12, förekommande framåt rigtade spets, öfver kölvinkeln, finnes äfven på en del af de skeppsfigurer som Graser aftecknat, och att han anser den antyda, att skeppet är ett krigsskepp. Samma betydelse

har spetsen väl äfven haft på vår citerade figur.

Äfven i en senare brochyr af samma Bernh. Graser: *Die ältesten Schiffs-Darstellungen auf antiken Münzen* (Berlin 1870) förekomma också åtskilliga feniciska skeppsfigurer, af hvilka jag här hade kanhända bort införa en och annan, men detta Grasers arbete har så sent kommit mig tillhanda, att jag deraf endast kan meddela en enda figur (Tab. A. fig. 584 b) öfver ett persiskt-feniciskt skepp, som anses ha varit Storkungens flaggskepp (fig. 14). Äfven hos detta ser man samma grundform: akterstäfven uppåt bågböjd, stammen framtill mer tvär, med kölen framspringande i ett långt rostrum. Vi kunna icke anse det vara besynnerligt, att den feniciska skeppsformen blifvit antagen

hos flere folk och derigenom vidt kringspridd, när vi veta att fenicerna voro det folk i forntiden, som idkade den vidsträcktaste sjöfart och låg med sina handelsflottor i alla haf. Vi veta dessutom, att Karthago var ett nybygge från Tyrus och hade derifrån sina skepp; och af romerska historien veta vi att, då konsuln Duilius slagit kartaginensiska flottan, lät han förfärdiga romerska galärer efter ett af de fartyg, han under striden bemäktigat sig.

Men då det så förhåller sig, att flere andra folkslag än fenicerna hade dylika skepp, så torde ifrågasättas, om ej något annat folk än ett feniciskt inbuggit skeppsfigurerne på våra hållar. Detta inkast förtjenar att öfvervägas. Det är numera allmänt antaget och lär ej kunna förnekas, att hållristningarna tillhöra bronsåldern och att denna börjats här i Norden kring 1000 år f. Kr. och slutade vid Kristi födelse eller möjligtvis något sekel förut. Det är således under denna gamla tid, under årtusendet näst före Kristus, som skeppsfigurerne blifvit inbuggna, och vi skola längre fram söka visa, att det var i början af denna tidsperiod (brons tiden), som nämnda skeppsfigurer började inbuggas. Och i sanning känner jag icke något annat af de gamla kulturfolken, som kan tänkas att under denna aflägsna tid hafva trafikerat med Nordens dåvarande halfvilda barbarer. Egyptierna voro egentligen icke ett sjöfart-idkande folk, utan fenicerna trafikerade med dem och hade sina handelsetablissemang i sjelfva deras hufvudstad, likasom i Jerusalem; och beträffande assyrierna, så voro icke heller de något sjöfart-idkande folk, och dessutom hade både hos dem och egyptierna fartygen en helt annan form än den här ifrågavarande, hvilket vi redan genom figurer ådagalagt. Det finnes säkert intet annat folkslag än ett semitiskt, som under denna långt aflägsna tid kunnat hitföra kolonier, och med dem införa den semitiskt-feniciska Baalskult, af hvilken vi ännu hafva omisskänliga erinringar både i lokalnamn och i ännu ej alldeles försvunna folkbruk. Se sid. 9.

Endast genom att antaga, att ett talrikt semitiskt folk hitkommit från ett varmare klimat och här kvarblifvit en längre tid, kan man förklara såväl alla de figurer som förekomma på hållristningarna, som andra gamla minnesmärken hvilka finnas i landet, äfvensom de sedvanor hvilka funnits bland folket.

Sköldpaddan, som på två ställen förekommer i Holmbergs *Skandinaviska hållristningar* och mycket bra igenkänligt aftecknad på Tab. 25 & 26, fig. 71 och Tab. 37 & 38, fig. 128, är icke en sötvattenssköldpadda (*Emys lutaria*), som förekommit hos oss, utan en hafssköldpadda (*Testudo mydas*), som lever i de varma ländernas haf och träffas äfven utanför Syriens kust i Medelhafvet. Men när de som tecknat dessa figurer på Nordens gråberg påtagligen icke haft de aftecknade föremålen framför sig, utan ha måst teckna ur minnet, så är det ej underligt att åtskilliga figurer blifvit otydliga och felaktiga. Så förhåller det sig med den figur som Holmberg ansett vara en kamel, Tab. 37 & 38, fig. 128; men nog är det rimligare att antaga honom för en kamel än för en sadlad häst, af skäl som lätt inses.

Jag skall längre fram försöka att efter *Movers'* anvisningar lemna några upplysningar rörande dessa exotiska kolonisters belägenhet, för att derigenom förklara deras håg att i sådan mängd inhugga figurer på våra hållar. Men förut torde vi få omnämna, huru fenicerna småningom med sina kolonier trängde sig fram mot Norden.

Sedan de nämligen med kolonier försett de flesta om ej alla öar i Medelhafvet från Cypern längs Greklands kust och vidare fram till Malta och Gozzo, der stora anläggningar synas hafva blifvit gjorda, och der goda hamnar funnos som voro en *tillflykt* (Melitta skall betyda tillflykt) i stormigt väder på resan mellan Tyrus och Gades, hvilka alltid stodo i den närmaste samfärdsel med hvarandra, så anlades äfven kolonier på de Baleariska öarna och flerstädes i de vestra delarna af Medelhafvet.

Före anläggandet af en koloni lär det alltid hafva tillgått på samma sätt som Strabo berättar att det tillgick, då fenicerna första gången från Gades besökte Tennöarna, att det var köpmän som från handelsfartyget inledde byteshandel med öboarna, som då voro råa halfvildar. Strabo vet äfven omtala hvad det var för varor, med hvilka de drefvo byteshandeln. Fenicerna förde med sig salt, lerkärl (*Κέραρον*) och bronsvaror, och fingo i utbyte tenn, bly och skinnvaror (pelsverk). Man kan knappast tvifla på, att det tillgick alldeles på samma sätt, då fenicerna först framträngt till Skandinaviens kust. Åtminstone har man i grafvar på Gotland påträffat lerkärl med ornamenten som äro

feniciska *) och af fenicisk upprinnelse. Det synes mig icke vara osannolikt, att dessa kärl kunna härleda sig från en dylik byteshandel mellan feniciska köpmän och invånarne på Gotland, och att de som mycket värderade familj-klenoder ha kunnat förvaras generation efter generation och slutligen nedläggas i en graf.

Den figur 15 jag här meddelar öfver ett sådant kärl med en hel serie af feniciska ornament har hr brukspatron Stråle, i hvars berömda verk: *Grafkärll funna i svensk jord* den först blifvit införd pl. VIII, haft den godheten att låta xylografera och förära mig. Och enär detta kärlets så väl tillkomst som ornament stå i sammanhang med allt det öfriga jag här anført, anser jag det ej vara ur vägen att här fästa närmare uppmärksamhet på dessa ornament.

Efter två linier med korta streck se vi bågefiguren, som omger kärlet på dess smalaste del; derefter en rad af koncentriska ringar, förenade genom en linia, som med dem bildar ett slags dubbelspiral. Nästa ornament är ett snodt band som ligger kring kärlets tjockaste del. Sådana ser man ofta på fornbronser, t. ex. greparna på skålvagnen, *Bronsåld.* fig. 18. Nedanför detta ligger en rad af högst märkvärdiga långspetsiga ornament; spetsarna som här äro

Fig. 15.

nedåtvända slutas ofta med en punkt, här med en liten ring. Detta ornament förekommer oftast på kastspjutshylsan, stundom äfven på en eller annan yxa. Jemf. Montelius, *Sveriges forntid*, Atlas I, fig. 101 och 130. Men det ornament som ännu mer bör öfvertyga oss om kärlets feniciska ursprung är *palmqvisten*, som förekommer på sjelfva handtaget. Hvarhelst detta ornament förekommer kan man vara säker på att föremålet är af

*) Jag kan åberopa som vittne en hvar som studerat feniciska ornamentiken, sådan han förekommer på feniciska tempelruiner och på andra föremål af samma upprinnelse; sannolikt äro en del af egyptisk eller assyrisk upprinnelse och hafva genom bruket blifvit feniciska. De flesta äro aftecknade i 3:dje upplagan af *Bronsåldern*, sid. 17—18.

fenicisk upprinnelse. Palmqvisten var deras käraste symbol, en erinran om deras fädernesland, *palmlandet* (Phoenicia), hvarför

Fig. 16.

äfvén Astartes', Tyrus' skyddsgudinnas, bild ofta är prydd med detta symboliska ornament. Den figur af gudinnan Astarte, som jag här meddelar, är åtsidan af den medalj, eller det mynt, från Tyrus, på hvars frånsida det fartyg finnes tecknad, af hvilket jag lemnat figur i något förstoradt format på sid. 18, fig. 12.

Sedan de ofvannämnda förberedelserna blifvit gjorda, vill mig synas att en mycket manstark koloni blifvit hitsänd och inlagit sin plats i östra delen af Skåne, i den trakt som nu utgöres af Ingelstad, Jerrestad och Albo härad. I denna trakt synes mig, att kolonien måste hafva haft ett betydligt Baals tempel med tillhörande tempelkär, ty i denna trakt af landet hafva, såvidt jag vet, de märkvärdigaste kär, hörande till semitisk gudstjänst, blifvit funna. Här har den märkvärdiga *skålvagnen* *) blifvit funnen, hvilken påtagligen är en miniatyr, gjord efter samma modell som de i *Konungaboken* beskrifna skålvagnar, hvilka fenicern Hiram från Tyrus förfärdigat åt Salomo för templet i Jerusalem. Hvad jag i *Bronsåldern* sid. 18 derom yttrat, tager jag mig friheten att här upprepa:

"Man kan vara förvissad att Hiram, som var bronsgjutare "från Tyrus och således sjelf Baalsdyrkare, gjort de salomoniska "kittelvagnarna efter samma modell, hvarefter han förut gjort "dylika för Baalstemplet i Tyrus och öfriga Fenicien. Att den "form på tempelkär, som begagnades vid offerfesterna, kunnat "komma att med sjelfva kulten sprida sig till vidt aflägsna länder, "torde man vid närmare eftersinnande ej finna besynnerligt. "Har kulten kunnat sprida sig, så hafva naturligtvis äfvén de "ceremonier och bruk såväl af offer som offerkär, hvilka till- "hörde kulten, kunnat och *måst* sprida sig, isynnerhet till trakter "der kulten (religionen) varit lifligt omfattad, hvilket synes hafva "varit fallet i östra delarna af Skåne."

Hufvudinnehållet af hvad jag derefter anför, är att jag ej vet, om skålvagnarna i Jerusalems tempel blifvit gjorda före

*) Nilsson, *Bronsåldern*, 2:dra uppl., sid. 18; Montelius, *Svenska fornsaker*, fig. 255.

eller efter dessa skånska, men jag är säker att samma modell legat till grund för dem, och att denna modell funnits i templen i Fenicien, förr än skålvagnarna tillverkades i Jerusalem, och att således äfven dessa hos oss påträffade skålvagnar bevisa, att den från Tyrus utgående Baalskulten spridt sig ända till vår Nord. Jag är ännu fullkomligt af samma öfvertygelse och inser ej, huru den skall kunna vederläggas.

Äfven har i samma trakt af Skåne blifvit funnet det präktiga beslaget till ett större kärl*), helt visst ett tempelkärl och måhända just ett sådant offerkärl som det hvilket står midt på stenen n:o 8 i Kiviksgrafven. Åtskilliga hängkärl m. m. äfvensom en stor mängd bronsvapen och redskap hafva också blifvit funna i denna trakt af Skåne. I samma trakt finnes det ofta anförda, särdeles märkvärdiga Kiviksmonumentet, äfvensom här finnes en helig källa som nu tillegnas S:t Olof, men tvifvelsutan fordom har varit tillagd en hednisk gudomlighet; här har äfven funnits spår efter Mångudinnans kult. I sammanhang med allt detta är det därför af stort intresse, att rektor N. G. Bruzelius härstädes funnit hällristningar med fartyg och andra dem åtföljande figurer. Men jag har ännu ej så fullständig kännedom derom som jag önskar och hoppas få.

Sjelfva folket i denna trakt af Skåne förefaller mig vara af en egen race, icke blott genom sin dialekt, som är helt egen, utan genom sitt sätt att meddela sig och genom sitt folklyne. Men härom, måhända, en annan gång.

Semitiska kolonier blefvo äfven anlagda i andra delar af riket. En ganska folkrik sådan synes hafva blifvit anlagd i Bohuslän, der hon lemnat många spår efter sig.

Det är viktigt att vi göra oss ett någorlunda riktigt begrepp om dessa exotiska kolonisters ställning för att kunna förstå anledningen till det slags verksamhet, efter hvilken de lemnat oss så många och tydliga spår.

*) *Bronsåldern*, 3:dje uppl., sid. 83, fig. 30; *Montelius, Sv. fornsaker*, fig. 254. Till detta och det föregående finnas originalerna i Statens Historiska Museum i Stockholm. De hafva blifvit funna i torfmossar, som varit öppna vatten, då de deri nedkastades. Af hvad anledning detta skett är nu omöjligt att med någon sannolikhet gissa. Det har kunnat ske af flere anledningar.

Enligt *Movers* utgjorde hvarje koloni ett eget samhälle, deruti de medborgare, som från hemlandet medföljt kolonien, blefvo dess styrande öfverhet; de öfriga landsmännen blefvo det egentliga folket, och lösdrifvarne, mest utländningar som sällat sig till kolonien och deri blifvit upptagna, utgjorde dess *plebs*.

Genom sin styrelse stod kolonien i förbindelse med moderstaten, så länge denna kunde hålla sig sjelfständig.

Det vill synas, att hvarje koloni, som blifvit utsänd, haft i uppdrag att förrätta bestämda sysslor, dels nyttiga för kolonien sjelf, dels för moderstaten. Det första uppdrag, som alla haft, synes hafva varit det att odla jorden för att skaffa näring åt koloniens talrika medlemmar; dessutom att bygga bostäder åt de enskilde och tempel för gudstjenst och för dit hörande ceremonier. Att dessa till en del liknade judarnes, har jag på ett annat ställe visat. Deras öfriga förrättningar för att gagna moderstaten måste vara olika efter ländernas olika beskaffenhet. Att de här hade i uppdrag att samla pelsverk, synes ej otroligt; vi se dem ofta försedda med pil och båge och inrättningar för djurfångst, vi finna ofta sådana trubbiga bronspilar, som synas enkom vara gjorda för att skjuta pelsdjur. *Bronsåldern*, 3:e uppl., sid. 126 med fig.

Det vill synas, att medlemmarne icke hade frihet att fara omkring hvart de behagade, utan måste hålla sig inom koloniens gränser. Detta var nödvändigt äfven därför att, om enskilde komme ut bland infödingarne, voro de utan försvar och kunde lätt blifva dödade. Dessa objudna gäster voro säkert ingenstädes välkomna. De måste därför hålla sig till kolonien och förrätta de uppdrag, de fått. Detta var naturligtvis påkostande isynnerhet för de förra lösdrifvarne, som varit vana att på fartyg fritt ströfva kring öfver hafven. För att lifligt erinra sig denna glada tid och glädja sig i minnet deraf, var det väl som de sökte att, så godt de kunde, på klipporna afteckna dessa fartyg, som i ungdomen skänkt dem så mycket nöje. En och annan torde äfven hafva med saknad erinrat sig de orgier, i hvilka han deltagit under firandet af sina lasciva gudinnors och gudars fester, och har sökt därför afbilda äfven dem. Man erinrar sig Adonis- och Mylitta-festen. Dessutom corpora nuda utriusque sexus kunna passa för ett klimat, sådant som Syriens, men ej

för Skandinaviens. Kanske de äfven stundom afbildade sina strider med infödingarne, eller sinsemellan.

Jag anför detta sista, emedan det synes mig vara det sannolikaste i förhållande till allt det öfriga; men jag begär icke, att andra skola fatta det på samma sätt som jag. Tvärtom skall jag vara mycket tacksam, om någon framlägger en bättre förklaring öfver dessa scener, än dem jag kunnat framlägga.

Anmärkning: 1:o. Ehuru orimligt det synes mig vara, skall måhända dock en och annan ännu påstå, att landets infödingar sjelfva hafva inhuggit figurerna på våra gråstensberg. Härvid bör dock erinras, att de äldsta af dessa figurer äro inhuggna vid början af bronsåldern, och att dermed har fortsatts åtminstone under flere århundraden. Under denna tid, för vid pass 3000 år sedan, befunno sig landets infödingar säkert i ett rått och barbariskt tillstånd. De voro nödsakade att vistas i skogarna och vid vattendragen, för att genom fiske, jagt och djurfångst skaffa sig, för dagliga behofven, kött till föda och djurhudar till kläder som skydd mot hungern och ett hårdt klimat. Således synas de hafva haft annat att tänka på än att uthugga figurer i kliporna. Dessutom hade nog den minsta delen, om ens någon enda bland dem, sett ett fartyg. Och för att med en spetsig sten — annat verktyg hade de icke — i en gråsten inkrafta en figur, sådan som en af de större skeppsfigurerna, skulle hafva åtgått en mycket lång tid — om det ens var möjligt; och dock finnas ej blott *en* eller två sådana, utan de förekomma i hundratal, om ej i tusentals; och, hvad som ökar undret, är att de äro alla, äfven i vidt skilda trakter, gjorda efter samma mönster, efter den skeppstyp, som under *den* tiden endast fenicerna brukade.

Något orimligare än ofvannämnda påstående kan därför väl knappt tänkas.

2:o. Måhända skall någon invända att, om fenicer varit här och vistats i landet så länge, skulle väl något feniciskt ord hafva kvarblifvit i landets språk, hvilket icke är fallet.

Härvid får jag upplysa, att ingenstädes finnes ett folk som talar feniciska, att öfverallt der feniciska folk funnits, har språket så helt och hållet försvunnit, att deraf ej finnes ett enda ord. Tyvärr har också hela den feniciska litteraturen blifvit förstörd. De enda feniciska skrifter jag sett är en stentafla, funnen bland ruinerna af Baals templet i Marseille, några votivtaflor och ett stycke i en komedi hos Plautus. Och dessa skrifter har man kunnat läsa och förstå endast genom språkets likhet med hebreiskan.

Som tillägg till denna min förklaring öfver hällristningarna i södra och mellersta Sverige, vill jag här, i öfverensstämmelse dermed, meddela mina åsigter rörande den ryktbara så kallade

Pesaro-stenen, som förevisades på archeologiska kongressen i Bologna 1871 *). Sedan jag af en vän som bevistat mötet fått underrättelse, att på nämnda sten funnos skeppsfigurer, som likna våra svenska på hållristningarna, skref jag till senatoren grefve Gozzadini, ordförande vid mötet i Bologna, och som redan förut flere gånger gifvit mig bevis på välvilja och tillmötesgående. Hr grefven svarade genom att meddela mig en fotografi, utgifven af bibliotekarien hr Odorici i Parma öfver nämnda *Pesaro-sten*. Jag blef genom bref underrättad, att der i Italien gingo flere mer eller mindre orimliga sagor om honom, men hvarifrån han ursprungligt härstammade, kunde ingen säga mig. Men då jag fått veta, att grefve Conestabile ärnade deröfver utgifva en ny fotografi, skref jag till honom med anhållan att få veta, hvad man med säkerhet hade sig bekant om detta så ofta omtalade föremål. De underrättelser jag derpå erhöi af grefve Conestabile äro de bästa jag hittills om samma föremål erhållit, och i flere afseenden innehålla de det fullkomligt riktiga förhållandet. Grefven yttrar nämligen, "att *Pesaro-stenen* är mycket gammal, att jernålderns början i Italien ej kan vara senare än 9:de eller

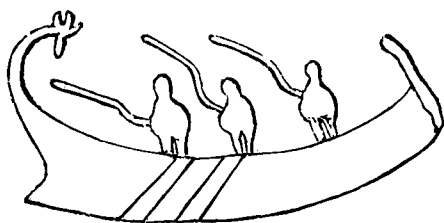

Fig. 17.

10:de århundradet f. Kr. föd., och att stenen måste tillhöra en föregående period." Allt detta är ganska riktigt, både att stenen hör till bronsåldern, och att denna måste vara äldre i Italien än här i Norden; men då ingen hittills har kunnat säga mig,

hvarifrån denna sten har sitt ursprung, tillåter jag mig att i få ord uttala min åsigt derom, nämligen att han är graverad af en *fenicisk* man, som af en eller annan anledning kommit att uppehålla sig i Italien, kanhända som medlem af en fenicisk koloni. De grunder, på hvilka jag stödjer denna min uppgift, äro hufvudsakligen att fartygen på *Pesaro-stenen* (fig. 17) hafva den feniciska typen.

Man ser här samma grundform som på de feniciska skeppen från Tyrus och Sidon, sid. 18. Stammarne nästan jembreda, föga böjda, akterstäfven uppstigande; förstäfven äfven uppstigande och

*) Denna archeologiska kongress var den enda som jag ej besökt ifrån den i Paris 1867 till den i Stockholm 1874.

inåt krumböjd; *stammen framtill utringad eller snedt tvärskuren med kölen framstående i en kant eller spets (rostrum *)*.

Manskapet är väpnadt med långa gevär och bära runda sköldar. Sådana buro äfven fenicerna och tillverkade sedan dylika åt grekerna.

Det som påtagligen bevisar, att stenen tillhör bronsåldern, är att hela den ena sidan är prydd med härliga dubbelspiraler och vid dem i stenens öfra kant sitter ett ornament af annat slag och som ej gerna kan vara något annat än palmqvisten, som öfverallt bevisar att föremålet, på hvilket han finnes, är af feniciskt ursprung. Detta bevisas äfven fullständigt af de människofigurer af begge könen som förekommo på stenen till hö-

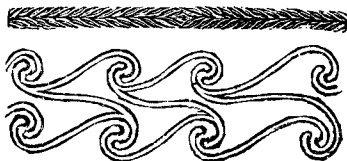

Fig. 18.

ger och venster öfver sidorna af det större fartyget, äfvensom en grupp bakom dess akterstäf. Då jag ej visste, om man blifvit uppmärksam på dessa figurer, skref jag med förfrågan derom till en bekant, af hvilken jag snart fick veta, att man ansåg dem tillhöra olika kön och "dans une position obscene." Mer behöfde jag ej veta för att inse, att de hade samma betydelse som människofigurerne på våra hållristningar och samma ursprung, så att de på Pesaro-stenen synas vara en erinran från någon af de lasciva gudars eller gudinnors fester, som konstnären i sin ungdom bevistat. Jemf. sid. 26.

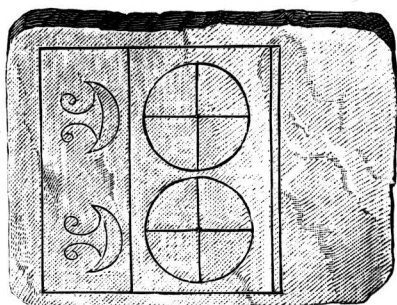
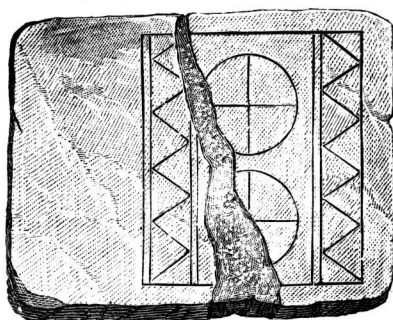
Pesaro-stenens och hållristningarnas i hvarje hufvudsak fullkomliga öfverensstämmelse synes mig ännu mer bestyrka hvarandra; så att jag ej förmår inse, huru man skall kunna uppfinna den minsta invändning mot deras gemensamma ursprung.

*) Om någon invänder, att dessa fartyg icke äro feniciska utan gammal-romerska, ty fartyg af samma typ och med lika rostrum finnas afbildade på *Colonna Trajana* i Rom (af *Pietro Santi Bartoli*, fol. 33), så svaras, att invändningen är ganska riktig, men att denna skeppsform var fenicisk många sekler, innan han blef romersk. Från Tyrus fördes han genom Elissa eller Dido till Karthago, och sedan konsul Duilius slagit karthagernas flotta och låtit efter ett af de eröfrade skeppen bygga galärer åt romarne, kom denna skeppsform till Rom. Jemf. sid. 21. Men Pesaro-stenen var redan prydd med sina skepp och öfriga figurer, åtminstone tre sekler förr än Roms tillvaro börjades.

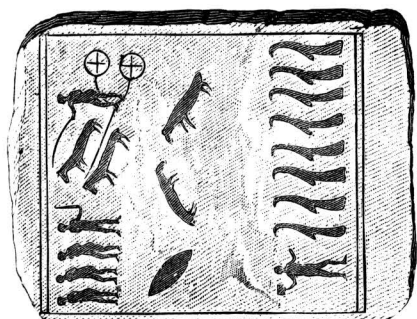
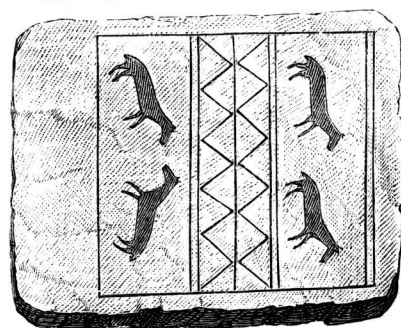
Norr

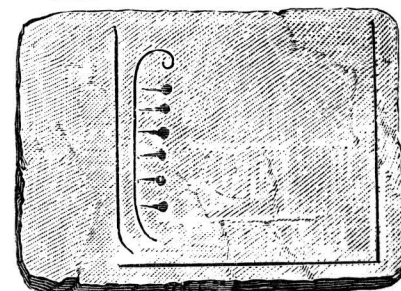
4.
5.

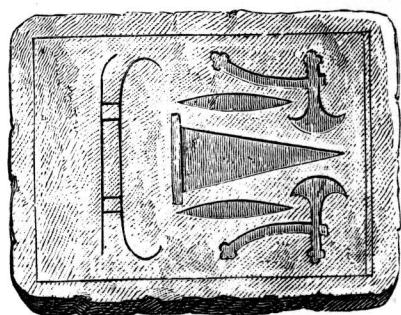
3.
9.

2.
7.

1.
8.

Söder